

ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО. ПРОБЛЕМИ ГОСПОДАРСЬКОГО ТА КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА. ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

Васильєва В. А.

ЩОДО СТАНУ СУЧАСНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

УДК 347.1

З часу незалежності кардинально нові економічні відносини в Україні потребували істотно нового законодавства, а дозвоільність регулювання суспільних відносин спричинила необхідність великого обсягу нормативного матеріалу. При цьому, його кількісний склад давно обігнав якісні показники. Ініціатори законодавчих актів водночас забули про основні правотворчі засади такі як системність правотворення, використання генеральних принципів при конструкції правових норм, непорушність законів, недопустимість звуження обсягу прав нормою, що має меншу юридичну силу тощо. Стало правилом, коли нормативні акти не проходять стадій громадських обговорень, регіональних експериментів, не виносяться на публічні фахові дискусії, тощо, і вже тільки із-за цього можуть вважатися нечинними.

Безвідповідальність законотворця призводить до прийняття нормативних актів, які є чужорідними для нашої правової системи, але це не за фактом наявності ворожих дифеніцій. Просто вони запозичаються із інших правопорядків, висмикуються із інших правових систем. Тому про їх імплементацію годі говорити. Яскравим прикладом такого явища є запозичення інституту довірчої власності (трасту) із правової системи загального права, який на сьогодні залишається «чужорідним» положенням цивільного законодавства вітчизняної правової системи. Дискусійною на сьогодні є доктрина «зняття корпоративної вуалі», яка на по-

розі імплементації у вітчизняну цивілістику і в певній мірі перекреслить вікові напрацювання вітчизняної цивілістики у сфері концепції юридичної особи. На нашу думку, таке «модне» правове явище слід розглядати в системі причин та наслідків імплементації, а не з огляду на конкретну ситуацію, яка виникла у банківській сфері. Чому для вирішення ситуації обманутих вкладників слід впроваджувати новий та радикальний для нашої правової системи інструментарій? Чи не можна було б уникнути такої ситуації при умові ефективного використання фінансових інструментів Національного банку як регулятора фінансового ринку, норм кримінального законодавства? Думаю, що вчасно застосовувані заходи впливу не допустили б виникнення проблеми «обманутих вкладників» такого масштабного характеру. Адже, однією з мотиваційних підстав створення такого штучного суб'єкта права як юридична особа було відмежування його майна від майна інших суб'єктів – засновників. І на сьогодні, дозволяти такій незрілій судовій владі вирішувати питання переходу на солідарну відповідальність засновників та юридичної особи незалежно від її організаційно-правової форми є дуже небезпечним кроком, - з одного боку. З іншого, - питання відповідальності засновників (учасників) корпорації перед кредиторами є ключовим серед ознак, що дають можливість розмежовувати організаційно-правові форми юридичних осіб.

Ось ще один приклад «правового вандалізму» щодо правового регулювання створення та діяльності юридичних осіб, - проект Закону про внесення змін до Закону про ТОВ, яким передбачається можливість учасників товариств укладати корпоративний договір, яким вони можуть змінити норми Статуту чи інших корпоративних актів. Ініціатори таких настільки переконані у своїй правоті, щоб готові звести нанівець системоутворюючі принципи корпоративного права, такі як: особливий порядок формування волі учасників та порядок прийняття рішень, при якому воля учасників – це не сума волевиявлень. Волевиявлення формується за принципом підпорядкування волі меншості волі більшості. Усі володільці корпоративних прав беруть участь у формуванні волі юридичної особи, а не тільки суб'єкти корпоративного догово-

ру. Коментуючи вищезазначений законопроект, Голова НКЦПФР Тимур Хромаєв зазначив, що корпоративний договір є одним з найефективніших засобів захисту прав та інтересів інвесторів, а його законодавче врегулювання сприятиме підвищенню рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах [1]. Якщо з другою частиною цитати можна погодитися, то незрозуміло яким чином положення укладеного договору будуть ефективно захищати інвесторів, і чому саме положення корпоративного договору повинні виконувати таке завдання, а не положення інвестиційного договору чи спеціального законодавства?

Серед серйозних викликів вітчизняній правовій системі є загроза її економізації. Замість вдосконалення інструментарію правового регулювання суспільних відносин, стрімко зростає чисельність законодавчих актів, які регулюють діяльність (справу). І уже на сьогодні сфери економічної діяльності можуть співпадати з галузями правового регулювання. Яскраво про це свідчить Закон про туризм (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, N 22, ст. 86) Цей Закон визначає загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України в галузі туризму та спрямований на забезпечення закріплених Конституцією України (254к/96-ВР) прав громадян на відпочинок, свободу пересування, охорону здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав при здійсненні туристичних подорожей. Він встановлює засади раціонального використання туристичних ресурсів та регулює відносини, пов'язані з організацією і здійсненням туризму на території України. Аналогічним за своєю суттю є Закон України «Про видавничу справу» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, N 32, ст.206) Цей Закон визначає загальні засади видавничої справи (зверніть увагу, що йдеться уже про «справу», а не про діяльність), регулює порядок організації та провадження видавничої діяльності, виготовлення та розповсюдження видавничої продукції, умови взаємовідносин і функціонування суб'єктів видавничої справи.

І цей перелік можна продовжувати. Якщо проаналізувати положення цих нормативних актів, то можна виявити що це не

що інше як набір різногалузевих норм. Частина положень законодавства не є регулятивними нормами, а швидше є «окресленням цілей» чи «проголошенням намірів». Інші норми представляють собою «економічні дифеніції» (тут ми можемо дискутувати із економістами), положення із актів по стандартизації, сертифікації, ліцензуванні, підприємництва, управління, охорони праці, фінансового права і, звичайно, деякі із положень з «претензіями» на цивілістичні новели.

Або ж зовсім дивакуваті закони, які не регулюють відносини і навіть діяльність, а спрямовані на створення (процес) певних об'єктів матеріального світу. Наприклад: Закон «Про молоко і молочні продукти», Закон «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 15, ст.107). У преамбулі зазначено, що цей Закон визначає основні правові і організаційні засади забезпечення якості та безпеки риби, інших водних живих ресурсів, виготовленої з них харчової продукції для життя і здоров'я населення та запобігання негативному впливу на довкілля у разі виллову, переробки, фасування та переміщення через митний кордон України. У цьому Законі дається визначення категорії «харчова продукція». Харчова продукція - це перероблені продукти лову, призначені окремо чи з іншою харчовою продукцією для подальшої переробки та (або) споживання. А ось у Законі України «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини» харчова продукція трактується уже по-іншому: « харчовий продукт - будь-який продукт, що в натуральному вигляді чи після відповідної обробки вживається людиною у їжу або для пиття».

Певною новелою нормотворення є регулювання діяльності на певних територіях. Цікавим у цьому ряді є Закон «Про курорти», численні положення якого не регулюють відносини, а проголошують принципи державної політики у сфері курортної справи, законодавчого визначення умов і порядку організації діяльності курортів; забезпечення доступності санаторно-курортного лікування для всіх громадян, в першу чергу для інвалідів, ветеранів війни та праці, учасників бойових дій, громадян, які постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, дітей,

жінок репродуктивного віку, які страждають на гінекологічні захворювання, хворих на туберкульоз та хворих з травмами і захворюваннями спинного мозку та хребта; врахування попиту населення на конкретні види санаторно-курортних послуг при розробці та затвердженні загальнодержавних і місцевих програм розвитку курортів; економного та раціонального використання природних лікувальних ресурсів і забезпечення їх належної охорони; сприяння перетворенню санаторно-курортного комплексу України у високорентабельну та конкурентоспроможну галузь економіки». Складається враження, що це не положення закону, а вступ на професійному святі або передвиборча агітація.

Навіть ті спеціальні законодавчі акти, які є доцільними у регулюванні групи суспільних відносин, переобтяжені загальними нормами. Частина з них є бланкетними, і виконують функції не властиві праву, а саме – проголошують принципи, засади, наміри. Інші норми, які якщо не повторюють (це в кращому випадку) положень кодифікаційних актів, то викривляють їх сутність. Зокрема, визначення договору міститься у різних нормативних актах, питання недійсного договору міститься у цивільному кодексі і у податковому кодексі.

Ще одним тривожним сигналом для правової системи України є множення галузей за сферою діяльності. На сьогодні кожен вид економічної діяльності претендує на свою галузь права. Наприклад: освітнє право, педагогічне право, спортивне право, туристичне право, медичне право, біржове право, банківське право і т. д. Це перелік можна продовжити. Така тенденція є загрозливою, право уже регулює не відносини, а процеси, і її втілення розбалансовує правову систему. Прихильники такого розмаїття єдині у своєму переконанні, що це комплексні галузі права. Питання комплексності галузей права і галузей законодавства є неоднозначним. Існує позиція, що у системі права не може бути комплексних структурних підрозділів, оскільки класифікаційним критерієм є специфічні для кожної галузі предмет і метод. Слід зазначити, що тисячолітні традиції поділу права на дві галузі – приватне і публічне, в основі розмежування яких лежать критерії

предмету та методу, повинні зберігати своє не тільки правниче, але і соціофілософське значення. Система права різниться від системи законодавства, і питання їх співвідношення не викликає особливих суперечок серед науковців.

Н.О.Давидова у своєму монографічному дослідженні зазначає: «Ні галузь права, і ні галузь законодавства не можуть бути комплексними, тобто поєднувати правові норми різних галузей права і правових інститутів [2].

Надумані галузі права не володіють юридико-змістовним навантаженням та не наділені ознаками галузі права. Тому, для позначення сукупності нормативних актів, що регулюють відносини у певній сфері, слід вживати словосполучення «сукупність нормативних документів», «освітнє законодавство, «регулювання відносин у сфері освіти». Адже неконтрольоване розширення галузей права є надзвичайно небезпечним для правової системи явищем.

Для прикладу проаналізуємо чинний Закон України «Про фізичну культуру і спорт», адже саме його наявність покладена в основу обґрунтування об'єктивної потреби визнання спортивного права. Незважаючи на своє концептуальне значення, він не систематизує норми спортивного права, як це зроблено у кодифікованих галузевих актах. Все це безумовно ускладнює регулювання спортивних правовідносин, породжує затвердження неоднорідних вимог до одних і тих самих відносин. Як зазначено у преамбулі «Державної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2007 – 2011 роки», затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2006 року, однією з причин, що гальмують розвиток спорту в Україні, є: недосконала нормативно-правова база регулювання спортивних правовідносин. Після таких висновків так і хочеться запитати: назвіть конкретний приклад. Якщо і припускати названу причину, то вона займає останнє місце у великому переліку економіко-управлінських причин гальмування розвитку спорту в Україні.

Прихильники галузі спортивного права відшукують предмет його регулювання через формально-логічне тлумачення змісту норм, об'єднаних у законодавстві про фізичну культуру і спорт, і

приходять до висновку, що предметом регулювання спортивного права є сукупність суспільних відносин, які виникають і реалізуються у процесі організації та формування спортивних команд, встановлення вимог до професійних спортсменів, а також при проведенні контролю за дотриманням спеціальних правил, регламентів. Достатньо поверхневий аналіз перелічених правовідносин дає підстави стверджувати про теоретичну експансію з інших галузей права: зокрема, - конституційного (правовідносини, що складаються у процесі реалізації громадянами права на заняття спортом); корпоративного (формування спортивних організацій); трудового(професійні вимоги до спортсмена)та ін.

Відмежування таких квазігалузей права може породити в правовій системі України негативну практику безпідставного подрібнення вже сформованих галузей права і призведе до подальшого сепарування правової системи України [3].

Окреслені тенденції, на жаль, перекреслюють тисячолітню історію правотворення та нівелюють засадничі основи цього процесу. Такий стан системи законодавства аж ніяким чином не сприяє верховенству права. Це завжди створює можливість для суспільного хаосу, обходу закону і середовища для корупційної складової у судовій системі. Тільки об'єднаний науковий та законодавчий процес зможуть стати на заваді «правовій розрусі» та дозволить зберегти засадничі основи вітчизняної законодавчої системи.

1. http://www.nssmc.gov.ua/press/news/nkcpfr_v_parlament_podano_zakonoproekt_shhodo_korporativnikh_dogovoriv

2. Н.О.Давидова *Правовий статус учасників відносин у сфері освіти в США і перспективи його імплементації в освітню систему України (цивільно-правовий аспект)*. – Ліра –К, Київ.-2016, С.320).

3. Олег Заярний, науковий консультант ЮК»Юоскутум»// *Юридичний вісник України № 50 (859)*

Васильєва В.А. Щодо стану сучасного законодавства України

В статті автор аналізує сучасні проблеми законотворення. Встановлено, що кардинально нові економічні відносини в Україні потребують істотно нового законодавства, а дозвільність регулювання суспільних відносин спричинює необхідність великого обсягу нормативного матеріалу. При цьому, його кількісний склад давно обігнав якісні показники. Ініціатори законодавчих актів водночас забули про основні правотворчі засади такі як системність правотворення, вико-

ристання генеральних принципів при конструкції правових норм, непорушність законів, недопустимість звуження обсягу прав нормою, що має меншу юридичну силу тощо. Стало правилом, коли нормативні акти не проходять стадій громадських обговорень, регіональних експериментів, не виносяться на публічні фахові дискусії, тощо, і вже тільки із-за цього можуть вважатися нечинними. На прикладі деяких нормативних актів, автор констатує відсутність системності та недотримання загальних засад законотворення.

Ключові слова: принципи законотворення, системність, законодавство, ефективність законодавства

Васильева В.А. О состоянии современного законодательства Украины

В статье автор анализирует современные проблемы законотворчества. Установлено, что кардинально новые экономические отношения в Украине нуждаются в существенно новом законодательстве, а разрешительность регулирования общественных отношений вызывает необходимость большого объема нормативного материала. При этом, его количественный состав давно обогнал качественные показатели. Инициаторы законодательных актов в то же время забыли об основных правотворческих основах, таких как системность правотворчества, использования генеральных принципов при конструкции правовых норм, незыблемость законов, недопустимости сужения объема прав нормой, которая имеет меньшую юридическую силу и тому подобное. Стало правилом, когда нормативные акты не проходят стадий общественных обсуждений, региональных экспериментов, не выносятся на публичные профессиональные дискуссии и т.д., и уже только из-за этого могут считаться недействительными. На примере некоторых нормативных актов, автор констатирует отсутствие системности и несоблюдение общих принципов законотворчества.

Ключевые слова: принципы законотворчества, системность, законодательство, эффективность законодательства

Vasilyeva V.A. To the current legislation of Ukraine

In the article the author analyzes modern problems of lawmaking. It has been established that radically new economic relations in Ukraine require substantially new legislation, and the permissibility of regulation of social relations leads to the need for a large amount of normative material. At the same time, its quantitative composition has long overtaken qualitative indicators. The initiators of the legislative acts at the same time forgot about the basic law-making principles such as the system of lawmaking, the use of general principles in the design of legal norms, the inviolability of laws, the inadmissibility of narrowing the scope of rights by a rule that has less legal force, etc. It became a rule, when normative acts do not pass the stages of public discussions, regional experiments, are not admitted to public professional discussions, etc., and already only because of this can be considered ineffective. On the example of some normative acts, the author states the lack of systematic and non-compliance with the general principles of lawmaking.

Keywords: principles of lawmaking, systemicity, legislation, effectiveness of legislation